

Prof. dr hab. Stanisław Dubisz

Uniwersytet Warszawski – Wydział Polonistyki

- Instytut Polonistyki Stosowanej

e-mail: s.dubisz@uw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej pani mgr Elizy Koszyki pt. *Świat zwierząt w nowelach i opowiadaniach Adolfa Dygasińskiego. Studium leksykalno-stylistyczne*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach – Wydział Humanistyczny, Kielce 2017, kmpis ss. 294 + 602

1. Uwagi ogólne

Praca doktorska pani mgr Elizy Koszyki składa się z dwóch tomów. Tom 1. stanowi rozprawa (kmpis ss. 237), tom 2. – aneks (kmpis ss. 602). Rozprawa składa się z wstępu, czterech tytułowanych rozdziałów, zakończenia, spisu tekstów źródłowych, bibliografii i streszczenia w języku angielskim. Aneks zawiera słownik leksemów stanowiących pole leksykalne zwierząt w przyjętej podstawie materiałowej, wykaz alfabetyczny haseł oraz listę rangową leksemów słownikowych.

W obrębie tekstu rozprawy zaznaczają się treściowo trzy części (choć nie jest to zaznaczone strukturalnie). Część 1. ma charakter wprowadzająco-opisowy i obejmuje *Wstęp* (s. 4-22) oraz rozdział pierwszy pt. *Słownictwo zwierzęce jako przedmiot opisu językoznawczego* (s. 23-63). Część 2. zawiera trzy rozdziały materiałowo-analityczne: drugi pt. *Charakterystyka strukturalna, semantyczna i statystyczna leksyki z pola tematycznego „Zwierzęta” w małych formach prozatorskich Adolfa Dygasińskiego* (s. 64-91), trzeci pt. *Słownictwo zwierzęce jako komponent tropów stylistycznych* (s. 92-200) oraz czwarty pt. *Różne sposoby kreowania świata zwierząt* (s. 201-235). Część 3. ma charakter podsumowujący i zawiera *Zakończenie* (s. 236-240), *Spis nowel i opowiadań Adolfa Dygasińskiego wraz ze skrótami* (s. 241-246), *Bibliografię* (s. 247-292) oraz *Summary* (s. 293-294).

Kolejne rozdziały (jeśli zachodzi taka potrzeba) dzielą się na tytułowane podrozdziały, punkty i podpunkty), konstrukcja rozprawy oddaje zatem kolejne etapy jej powstawania i sumowania rezultatów postępowania badawczego. Jest to konstrukcja wewnątrznie dość złożona, ale przejrzysta i logiczna. Zasadnicza (analityczna) część

rozprawy, tj. rozdziały 2., 3. i 4., stanowi ponad 58% jej tekstu, co świadczy o tym, że zostały tu zachowane właściwe proporcje między treściami przeglądowymi a kreatywnymi. Należy zatem stwierdzić, że recenzowana rozprawa doktorska ma strukturę racjonalną, która odpowiada kryteriom komunikatywności i pogłębłości wykładu.

Dopełnieniem jej treści jest słownikowy aneks, który jest *de facto* samodzielny opracowaniem leksykograficznym, znajdującym podstawy metodologiczne w tematycznej serii publikacji prezentujących leksykę pism Stefana Żeromskiego. Zarówno ten słownik, jak i cała rozprawa sytuują się w strukturalistycznym paradygmacie badawczym, który sama autorka trochę enigmatycznie nazywa „paradygmatem tradycyjnym” (s. 236). Sądzę, że metodologia dominująca w dotychczasowym nurcie badań języka pisarzy w pełni ten metodologiczny wybór motywuje, gdyż umożliwia porównanie wyników tego opisu z innymi, co również jest wartością nie bez znaczenia.

Trzeba, oczywiście, podkreślić, że w dotychczasowej literaturze przedmiotu – obfitej i bogatej w treści – nie ma takiego opracowania jak recenzowana rozprawa doktorska. Trzeba także podkreślić, że w tej literaturze przedmiotu pani doktorantka bardzo dobrze się orientuje, o czym świadczy zarówno bardzo obszerna bibliografia, jak i sposób jej spożytkowania w tekście rozprawy. Należy zatem pozytywnie ocenić wybór jej tematu, reprezentatywność podstawy materiałowej i umiejętnie stosowanie przez doktorantkę warsztatu filologicznego. Wszystko to sprawia, że rozprawę doktorską pani mgr Elizy Koszyki można uznać za oryginalne zamierzenie naukowe.

2. Uwagi szczegółowe

Wstęp spełnia swe strukturalne i informacyjne funkcje w sposób zgodny z intencjami autorki. Składa się z dwóch części tematycznych – 1. *Twórczość literacka Adolfa Dygasińskiego w świetle wybranych opinii krytycznych*; 2. *Cel, zakres i metody badawcze*. W części 1. pani doktorantka dowodzi dobrej znajomości opracowań literaturoznawczych i językoznawczych dotyczących twórczości Adolfa Dygasińskiego, w części 2. w sposób komunikatywny przedstawia podstawę materiałową rozprawy (93

teksty – por. s. 18), przyjęty kształt pola leksykalnego nazw zwierząt w tekstach Dygasińskiego (s. 20), liczbę jednostek leksykalnych wypełniających to pole – 1054 (s. 20, 22) oraz w sposób ogólny przedstawia metody badawcze i sposoby ekscerpacji materiału. Brak mi tu danych frekwencyjnych (te pojawią się dopiero w rozdziale 2. (s. 73) – łącznie 12 380 poświadczeń.

W sumie otrzymujemy klarowny obraz postępowania badawczego, chociaż – według mnie – część 1. *Wstępu* niepotrzebnie go wydłuża i widziałbym ją raczej jako podrozdział inaczej nieco zredagowanego rozdziału 1. Niezależnie jednak od tej uwagi, należy przyjąć, że ta część rozprawy pani mgr Elizy Koszyki odpowiada standardom naukowym.

Rozdział 1. *Słownictwo zwierzęce jako przedmiot opisu językoznawczego* ma charakter informacyjno-przeładowy. Autorka – jak mi się wydaje – postanowiła pokazać wszystkie typy opracowań językoznawczych, w których podejmuje się wątek słownictwa animalistycznego, bądź prezentuje materiał leksykalny należący do tego pola. Mamy zatem omówienie słowników ogólnych języka polskiego (od S.B. Lindego do W. Doroszewskiego), słowników tematycznych, gwarowych, tłumaczeniowych, historycznych (por. *Glosariusz staropolski*), wreszcie opracowań językoznawczych w formie monografii i artykułów. Rozumiem intencje autorki rozprawy, brak mi jednak wyrazistych kryteriów, według których dokonuje ona wyboru prezentowanych pozycji (wszystkich publikacji wszak omówić nie sposób). Przykładowo, zwraca uwagę na słowniki S.B. Lindego, Słowniki wileński, Słownik warszawski., pod red. W. Doroszewskiego, ale pomija słowniki nowsze i nowe (pod. red. M. Szymczaka, B. Dunaja, M. Bańki, S. Dubisza, H. Zgólkowej), tak jakby w nich nie było tego zakresu leksyki. Domyślam się przyczyn takiego ujęcia, ale sądzę, że pani doktorantka powinna wyjaśnić zasady selekcji prezentowanych opracowań.

Przy tych uwagach doceniam wartość i potrzebę zamieszczenia takiego rozdziału w recenzowanej pracy oraz pracowitość i erudycję jej autorki w tym zakresie.

Rozdział 2. *Charakterystyka strukturalna, semantyczna i statystyczna leksyki z pola tematycznego „Zwierzęta” w małych formach prozatorskich Adolfa Dygasińskiego* zapoczątkowuje część analityczno-materiałową rozprawy. Pani mgr Eliza Koszyka,

swoim zwyczajem zaczyna wszystko od początku, tj. w tym wypadku od przeglądu historii teorii pola leksykalnego (co czyni w sposób poprawny i sprawny), a następnie zestawia dane dotyczące wyekscerpowanego materiału – 778 rzeczowników, 168 czasowników, 112 przymiotników (por. s. 73-74), po czym przechodzi do charakterystyki strukturalnej tej leksyki zwierzęcej. Wyróżnia i opisuje kolejno: deminutywa, augmentatywa, kompozycje, zestawienia. Punktem centralnym analizy w tym rozdziale jest ukazanie zróżnicowania pola słownictwa animalistycznego w utworach Adolfa Dygasińskiego na podpola (subpola): nazwy dotyczące ssaków, nazwy dotyczące ptaków, nazwy dotyczące owadów, skorupiaków i pajęczaków, nazwy dotyczące ryb, nazwy dotyczące gadów, płazów, mięczaków i innych, a także ukazanie struktury leksykalnej wybranych mikropól, których centra stanowią jednostki leksykalne o największej frekwencji: <pies>, <koń>.

Analiza jest przeprowadzona starannie i pozwala na pełny ogląd opisywanego materiału leksykalnego, obejmującego – jak już zaznaczono 1054 jednostki leksykalne. Nie mam zastrzeżeń do zasad postępowania analitycznego ani ich ogólnych wyników, natomiast nasuwa się tu kilka pytań dotyczących kwestii szczegółowych.

- 1) W jakim celu omawia pani doktorantka fonetyczne cechy gwarowe charakteryzujące część słownictwa animalistycznego stosowanego przez A. Dygasińskiego, a także niektóre archaiczne/gwarowe cechy fleksyjne (por. s. 74 i n.), skoro nie wnosi to żadnych informacji dotyczących semantyki tej leksyki (a rozdział tego właśnie dotyczy)?
- 2) Czy formacja *ptaszyna* (ale także *kocina*, *krowina* itp.) informują tylko o lichości i małej wartości tak nazwanych zwierząt (por. s. 78), wszak może tu także wchodzić w grę odcień hipokorystyczności, pobłażliwości, poufałości itp.?
- 3) Co oznacza przymiotnik *krasy* w zestawieniu *pies krasy* i jaka jest frekwencja tekstowa tego zestawienia?

Rozdział 3. *Słownictwo zwierzęce jako komponent tropów stylistycznych* wprowadza problematykę stylistyczną, kładzie nacisk na artystyczny wymiar słownictwa animalistycznego w tekstach nowej i opowiadań Adolfa Dygasińskiego. Przedmiotem analizy są epitety, porównania, metafory, nagromadzenia, ekspresywa - przekleństwa i

wyzwiska w ich zróżnicowaniu przedmiotowym i gatunkowym. Podsumowuje ten rozdział punkt opisujący stylistyczne funkcje słownictwa zwierzęcego. Uznaję ten rozdział za najciekawszy w rozprawie (w czym zapewne przejawiają się moje osobiste zainteresowania). Należy podkreślić, że pani doktorantka wykazuje się tu wiedzą nie

tylko z zakresu językoznawstwa, ale także literaturoznawstwa, co w analizach stylistycznych jest bardzo pożądane.

W rozdziale 4. *Różne sposoby kreowania świata zwierząt* – jak pisze autorka „znajdują się rozmaite elementy świata przedstawionego przez pisarza, które można [by – S.D] było umieścić w części trzeciej, dotyczącej stylistyki (...)” (s. 201), tłumacząc konstrukcję tego rozdziału odejściem Adolfa Dygasińskiego od idei naturalizmu i – tym samym – swego rodzaju nietypowością obrazu literackiego. Ta motywacja nie wydaje mi się najważniejsza (choć intencję pani mgr Elizy Koszyki rozumiem), istotniejsze bowiem jest to, że w tej części opisu problematyka stylistyczna łączy się z etnolingwistyczną i antropologiczną. Pani doktorantka rozpatruje tu takie kwestie jak przedstawianie życia zwierząt jak ludzkiej wspólnoty rodzinnej, ukazywanie walki zwierząt jako wojny czy wreszcie funkcjonowanie świata zwierząt w świecie magii i symboliki ludowej. We wszystkich tych wypadkach, w płaszczyźnie wypowiedzi – narracji - stylistyki mamy na ogół do czynienia z zabiegiem antropomorfizacji, ta jednak nie jest zabiegiem samym w sobie a jedynie służy ukazaniu głębszych relacji zachodzących w świecie przedstawionym i ich symbolicznych odniesień. Bez wątpienia ten rozdział ukazuje inną rolę leksyki animalistycznej niż rozdziały poprzednie.

Zakończenie, podobnie jak *Wstęp*, spełnia we właściwy sposób swe informacyjne i strukturalne funkcje, dobrze podsumowując kolejne etapy i wyniki postępowania badawczego.

Bibliografia, co już podkreślono w **Uwagach ogólnych**, jest obszerna i właściwie spożytkowana w rozprawie. *Aneks* świadczy pozytywnie o leksykograficznych umiejętnościach pani doktorantki i może być traktowany *de facto* jako oddzielne opracowanie, a w połączeniu z rozprawą stanowi ważne jej uzupełnienie.

Jest tu kilka drobnych usterek, które z obowiązku recenzenckiego wymienić należy dla dobra ewentualnych dalszych prac redakcyjnych nad tym opracowaniem.

W *Bibliografii* nie podano daty wydania słownika E. Majewskiego (s. 247), SJPD pod red. W. Doroszewskiego jest wymieniony zarówno w skrótach, jak i w alfabetycznym wykazie bibliograficznych; USJP pod red. S. Dubisza jest wymieniony tylko w skrótach, podobnie ISJP pod red. M. Bańki, a *Praktyczny słownik...* pod red. H. Zgólkowej tylko w wykazie bibliograficznym. Potrzeba ujednoczenia tych notacji nie podlega – jak sądzę – dyskusji.

W słownikowej części *Aneksu* niezbyt naturalnie wyglądają hasła typu **bażanty**, **bekasy** tylko w *lm.*; **bekasik** tylko w *lp.*, choć nie są to – jak wiadomo – ani *pluralia*, ani *singularia tantum*. Domyślam się, że autorka sygnalizuje w ten sposób, że w materiale wyekscerpowanym właśnie tylko takie formy występują, jednakże trzeba brać pod uwagę również to, że słownik (jako opracowanie leksykograficzne) ma także określone zasady prezentacji materiału leksykalnego. Można się także zastanawiać nad zasadnością umieszczania alfabetycznej listy haseł skoro słownik ma porządek alfabetyczny.

Rozprawa jest napisana dobrym stylem naukowym, tekst jest komunikatywny, poziom poprawności językowostylistycznej jest właściwy, usterki są nieliczne (por. np. ss. 4, 7, 8, 86, 91, 174).

3. Konkluzja

Zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi rozprawa doktorska (przygotowana pod opieką promotora) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej.

Moim zdaniem recenzowana rozprawa w pełni odpowiada tym kryteriom. Jest to studium leksykalno-stylistyczne, prezentujące dodatkowo leksykograficzne opracowanie materiału słownikowego, sięgające również do wiedzy z zakresu literaturoznawstwa. Jest to praca, którą cechuje rzetelna analiza, precyzja w opracowywaniu danych i racjonalne spożytkowanie obszernej literatury przedmiotu.

Rozprawa ta przedstawia nam jej autorkę jako osobę o znacznej wiedzy, umiejętnościach prowadzenia samodzielnych badań, zdolną do syntetyzowania sądów. Moim zdaniem pani doktorantka zrealizowała w tej rozprawie wszystkie cele, które sobie postawiła.

Sądzę, że całość opracowania (rozprawa i aneks słownikowy) zasługują na publikację w postaci edycji książkowej. Oczywiście, w wypadku kierowania opracowania do druku niezbędne byłyby jeszcze pewne prace redakcyjne (np. skróty i modernizacje tekstu rozprawy, usunięcie usterek, poprawki w redakcji niektórych haseł słownikowych).

Uważam, że rozprawa doktorska pani mgr Elizy Koszyki pt. *Świat zwierząt w nowelach i opowiadaniach Adolfa Dygasińskiego. Studium leksykalno-stylistyczne* jednoznacznie spełnia wymagania ustawowe. Dlatego też zgłaszam Radzie Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach wniosek o dopuszczenie pani mgr Elizy Koszyki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, dn. 25 X 2017 r.

[Prof. dr hab. Stanisław Dubisz,
prof. zwyczajny w Uniwersytecie
Warszawskim]